

Tiakina tō tamaiti me te whānau, haria ō tamariki kia rongoa hia ki te rongoa ārai mate

Te āhua o ngā tohu aronga

Kitea nuitia ai ngā tohu aronga māmā i muri i te whāngaitanga ki te rongoa ārai mate, ā, ka rua pea ngā rā pēnei. Ko ngā tohu aronga ka manakohia ko ēnei:

- ka mamae, ka pupuhi, ka whero hoki te wāhi o tana tinana i werongia
- te paku kirikā
- kāore e āta noho, ka āhua tangitangi.

Hei āwhina

- Kia kaha ake tana inu wai.
- Tērā pea ka ki atu tō tākuta, tō tapuhi rānei kia hoatu he paracetamol i mua i ngā rongoa ārai mate kia iti ake te mamae.

Me uaua ka puta ake ngā tohu aronga tino kino.

Ka tonoa tō tamaiti kia noho tonu ki te whare hauora mō tētahi 20 meneti i muri i te whāngaitanga ki te kano ārai mate. Ka pēnei mō te tūpono ka pā tētahi mate pāwera e kīia nei ko te anaphylaxis ki a ia. Me tino uaua rawa atu ka pā tēnei mate. Ko ōna tohu, ko te takaānini, te ngāngā me te kōpukupuku. He rongoa anō kei te tākuta, kei te tapuhi rānei heī patu i tēnei pāwera i runga i te tere me te haumarua.

Ki te mea e āwangawanga ana koe ki tō tamaiti i muri i te rongoa ārai mate, whakapā atu ki tō tākuta.

Tiwhikete Rongoa Ārainga Mate

- Ka tonoa koe kia whakaaturia te tiwhikete rongoa ārai mate ā tō tamaiti ina tīmata ia i tētahi ratonga mātauranga kōhungahunga, kōhanga reo, kura rānei.
- Kāore he tikanga kia whiwhi rawa tō tamaiti i ngā rongoa ārai mate - māu tonu tēnā e kōwhiri.
- Ka whakaatu te tiwhikete rongoa ārai mate i ngā rongoa ārai mate kua whiwhi i tō tamaiti me te wā i whiwhi.
- Uia tō tākuta, tō tapuhi rānei kia hoatu ki a koe te tiwhikete rongoa ārai mate.

Te Rēhita Ārai Mate ā-Motu

- He pūnaha pārongo rorohiko te Rēhita Ārai Mate ā Motu (NIR) e puritia ai ngā kōrero taipitopito ārai mate e pā ana ki tō tamaiti. (Kei te wātea anō tētahi puka whakamārama mō te NIR anake.)
- Mā te NIR anō e wero i te whare hauora o tō tākuta kia tukuna atu he pānuī whakamahara ina tāhapa ngā whiwhinga ārai mate a tō tamaiti.
- Ka taea e koe te kōwhiri kia puta i te Rēhita Ārai Mate ā-Motu (NIR) engari me haina e koe te puka whakaputa.

Mō ētahi atu pārongo e pā ana ki te ārainga mate

- Kōrero ki tō tākuta, tō tapuhi whare hauora, tō tapuhi Plunket, tō kaiwhakarato atawhai hauora rānei.
- Tonoa te pukapuka *Childhood Immunisation: More Information for Parents* (Te Ārai Mate Kōhungahunga: He Pārongo anō mō ngā Mātua) (tau 1323) te Rēhita Ārai Mate ā-Motu rānei (NIR) (tau 1501) i www.health.govt.nz, tikina rānei i tō kaiwhakarato atawhai hauora.
- Tirohia te *Well Child/Tamariki Ora Health Book*.
- Te Manatū Hauora – www.moh.govt.nz
- Te Pokapū Whakamāherehere Rongoa Ārai Mate (IMAC): www.immune.org.nz, waea kore utu rānei 0800 466 863

Te Kāwanatanga o Aotearoa

Revised May 2008. Reprinted June 2008. Māori. Code HE1531

Whāngaiia ō tamariki

Tiakina tō tamaiti me tō whānau – haria ō tamariki kia rongoaia ki te rongoa ārai mate

- Mā te rongoa ārai mate e kore ai tō tamaiti e pāria e ētahi **mate kino**, mai i tōna itinga ā kaumātua noa.
- He **haumarū**, he **whaihua** hoki ngā kano ārai mate e takoto mai ana ki te Rārangi Rongoa ārai Mate o Aotearoa.

Kāore he utu mō ngā rongoa ārai mate.

- Mā tō tākuta whānau, mā tana tapuhi rānei e tuku ngā rongoa ārai mate.
- Ka tīmata ēnei ina eke ki te ono wiki te taipakeke o tō pēpē.
- Ka werohia atu ngā rongoa ārai mate ki te ringa, ki te waewae rānei o te tamaiti. E rua, e toru rānei ngā werohanga i ia haerenga ki te tākuta.

Mō te whakangungutanga pai rawa atu, kia whiwhi rawa ngā kōhungahunga ki ngā rongoa ārai mate katoa i ngā wā kua whakahautia.

- Ka tuhia ngā rongoa ārai mate ka whāngaia ki tō tamaiti ki tana *Well Child/ Tamariki Ora Health Book*, ki te Rēhita ārai Mate ā-Motu hoki.
- Ki te kore koe e āta mōhio mēnā kua whāngaia ia ki ngā rongoa katoa e tika ana, pātai atu ki tō tākuta, ki tō tapuhi rānei.

Kei te tautokona ngā rongoa ārai mate e te Manatū Hauora. Heoi anō, **kei a koe te kōwhiringa** ina whakaae koe kia tukuna ngā rongoa nei ki tō tamaiti, kāore rānei.

Ngā kano ārai mate me ngā rongoa ārai mate

Ko tā te kano ārai mate, he akiaki i te tinana o tō tamaiti kia hanga pūmuapare hei whawhai i te mate. Mā ngā pūmuapare nei e papare atu ngā mate i tō tamaiti. Koia tēnei ko te rongoa ārai mate.

Ki te pā he tohu aronga kino, mā tō tākuta e whakamōhio atu ki ōna tāngata tika, ā, ka aroturukitia anō kia haumarū tonu ai te kaupapa tuku rongoa ārai mate.

Te Rārangi ārai Mate ā-Motu*

Pakeke	Ngā mate me ngā kano ārai mate
6 wiki	Te whakapokenga korokoro/te kauae timu/te mare teteko/te whakamemeke/te ate kakā B/te rewharewha kukuti momo b 1 werohanga (INFANRIX®-hexa) Te pūkahu kakā (Pneumococcal) 1 werohanga (Prevenar®)
3 marama	Te whakapokenga korokoro/te kauae timu/te mare teteko/te whakamemeke/te ate kakā B/te rewharewha kukuti momo b 1 werohanga (INFANRIX®-hexa) Te pūkahu kakā (Pneumococcal) 1 werohanga (Prevenar®)
5 marama	Te whakapokenga korokoro/te kauae timu/te mare teteko/te whakamemeke/te ate kakā B/te rewharewha kukuti momo b 1 werohanga (INFANRIX®-hexa) Te pūkahu kakā (Pneumococcal) 1 werohanga (Prevenar®)
15 marama	Te rewharewha kukuti momo b 1 werohanga (Hiberix™) Te mate karawaka, te repe huare pupuhi me te mate kōpukupuku 1 werohanga (M-M-R® II) Te pūkahu kakā (Pneumococcal) 1 werohanga (Prevenar®)
4 tau	Te whakapokenga korokoro/te kauae timu/te mare teteko/te whakamemeke 1 werohanga (INFANRIX™-IPV) Te mate karawaka, te repe huare pupuhi me te mate kōpukupuku 1 werohanga (M-M-R® II)
11 tau	Te whakapokenga korokoro/te kauae timu/te mare teteko 1 werohanga (BOOSTRIX™)
12 tau ngā kōtiro noa iho	Huaketo papilloma a te tangata (HPV)** Kia 3 ngā pota ka hoatu i roto i te 6 marama (GARDASIL™)

*mai o Pipiri 2008 ** mai o te tau 2009

Mā te rongoa ārai mate e kore ai tō tamaiti e pāngia e ēnei mate e whai ake nei

Te whakapokenga korokoro ko tāna, he patu i te korokoro, e ngāngā ai te tangata, e uaua ai te horomi. Tērā anō pea ka raru ko ngā io, ngā uaua, me te manawa.

Te rewharewha kukuti momo b e hua ake ai ko te kiriuhi ua kakā (ka kakā ngā kiriuhi e kōpaki ana i ngā roro), tae atu ki te wheori me te pupuhitanga i te korokoro e aukatia ai te ara whakahā. Ko ētahi atu o ōna hua kino, ko te pūkahu kakā, te wheori i ngā monamona, i raro anō o te kiri.

Te ate kakā B ko tāna, he patu i te ate. Ko ōna tohu, ko te pairuaki, te ngenge me te huhunu.

Tērā e hua ake i te **huaketo papilloma a te tangata (HPV)** te mate pukupuku taiawa. He mate ka whakawhitihi mā te moetahi.

Te mate karawaka e hua ake ai ko te kōpukupuku, te ihu hūpē, te maremare, te pitoritoriwai me te karu mamae. Ko ētahi atu o ōna hua kino, ko te pūkahu kakā, te mate i te taringa, me te mate o ngā roro.

Te repe huare pupuhi e pupuhi ai te kanohi me ētahi atu wāhi o te tinana, e kirikā ai te tangata, e ānini ai rānei tana mähunga. Tērā pea ka pupuhi anō ko ngā roro, ka taringa turi rānei.

Ka hua i te mate Pneumococcal (huakita pūkahu kakā) ko te mate kiriuhi ua kakā (meningitis) me te mate toto paitini (septicaemia). Tērā anō hoki ka hua ko te mate pūkahu kakā me ngā mate pakohu, mate taringa.

Te whakamemeke ko tāna, he whakakerewai i te tinana, he whakararu anō hoki i ngā uaua ka āwhina i a koe ki te whakahā.

Te mate kōpukupuku e āhua māuiui ai, e kōpukupuku ai rānei te tangata, e mamae ai ko ōna monamona. Ki te pāria te wahine e hapū ana, ka raru pea, ā, he raru nui mehemea kātahi anō ka hapū. Tērā pea ka whānau mai te pēpē me ētahi mate nui, pērā i te turi, i te kōpō, i ngā mate manawa, i ngā mate roro rānei.

Te kauae timu ko tāna, he urutomo i te tinana mā tētahi haenga kiri, hāraunga kiri rānei. Mā te kauae timu ka makiki ngā uaua me te hukihuki anō. Tērā anō pea ka raru ko ngā uaua whakahā.

Te mare teteko ko tāna, he whakararu i ngā pū whakahā. Ina pāria te tamaiti e tēnei mate, tērā pea kua ruaki, ā, ka uaua ki a ia te whakahā i a ia e maremare ana. Ko ētahi o ngā hua kino tērā ka puta ake, ko te pūkahu kakā, te mate hūkiki, te mauri ngaro, ā, tērā ka pupuhi, ka mate rānei ko ngā roro.

Tērā e toroa ki ētahi kōhungahunga he rongoa ārai mate tāpiri. Matapaki tahitia ēnei me tō kaiāwhina whakawhānau matua.

- Ko ngā pēpē ko ō rātou whaea kei te pupuri i te ate kakā B, ka āhei ki te kano hei ārai i te ate kakā B me ngā pūmuapare HBIG (immunoglobulin ate kakā B) i muri tata iho o te whānautanga.
- Ko ngā pēpē he kaha te tūpono ka pāria e te kōhi (TB), ka āhei ki te kano BCG (Bacillus Calmette- Guérin).